בול

העברית

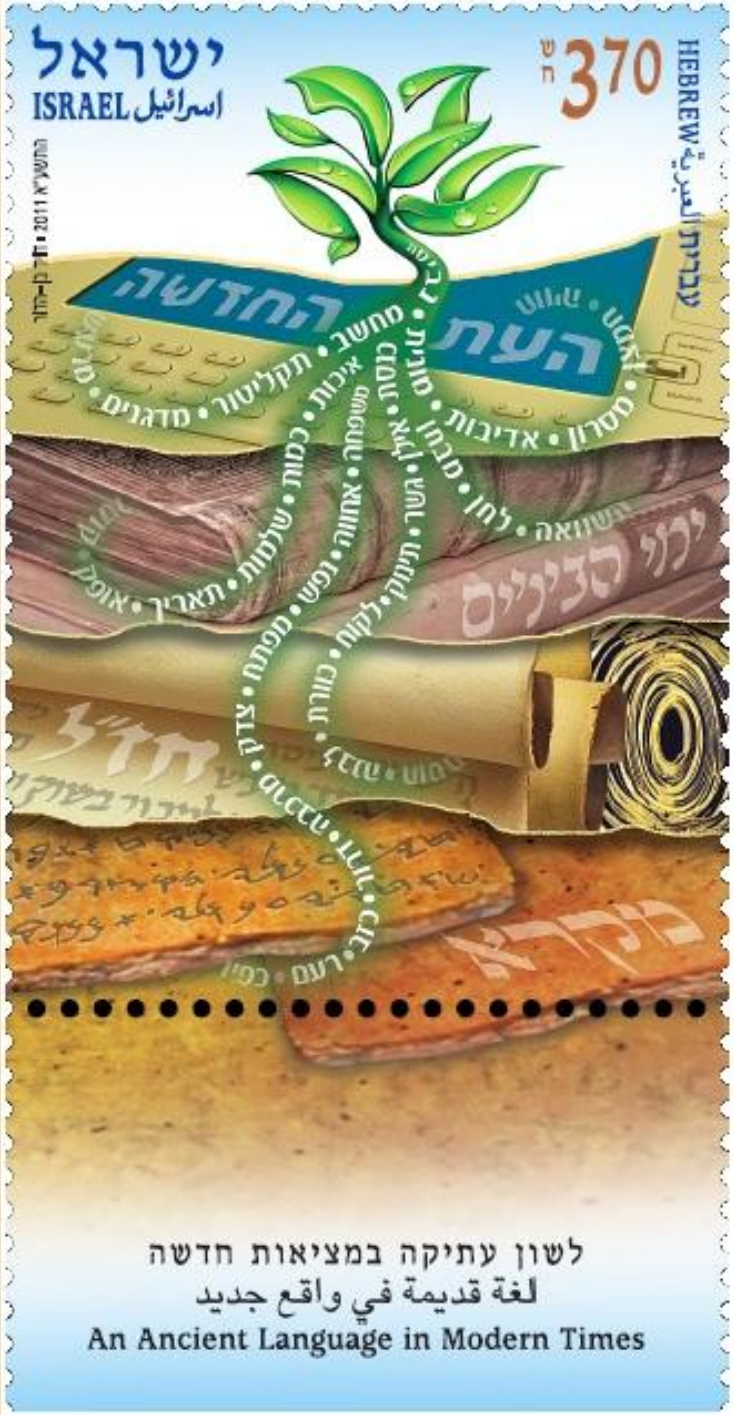

דואר ישראל
השירות הבולאי

האקדמיה ללשון העברית

© כל הזכויות למצגת שמורות לאקדמיה ללשון העברית.

הנפקת הבול

ממשלת ישראל החליטה
על הנפקת בול לציון
ייחודה של הלשון
העברית ומעמדה.

החלטת הממשלה
כ"ז בטבת תש"ע
3 בינואר 2010

ייחודה של העברית

- השפה העברית היא שפה עתיקה שהתפתחה במשך אלפי שנים ונשמרה כשפת תרבות לאורך כל אותן השנים.

- בדורות האחרונים – בדרך שאין לה אח ורע – חזרה העברית ונהייתה שפה חיה המשמשת בכל הנסיבות גם בדיבור וגם בכתב.

ייחודה של העברית

- העברית שלנו יונקת מכל **רובדי הלשון** הקודמים לה, ומתחדשת ללא הרף.

- **עיקר חידושה בא מתוך עצמה:** מילים עתיקות מקבלות משמעות חדשה, מילים חדשות נוצרות בכלי היצירה של העברית העתיקה – שורשים ומשקלים וסיומות.

- בד בבד היא מתעשרת ממגעה עם **לשונות אחרות**, כפי שהיה בכל הדורות הקודמים.

השובָל

לשון עתיקה במציאות חדשה
لغة قديمة في واقع جديد
An Ancient Language in Modern Times

הצירוף שעל השובל מבטא
בתמציתיות את ייחודה של העברית.

המילים "לשון עתיקה במציאות חדשה" – הן כותרת מאמרו של פרופ' **זאב בן־חיים** משנת תשי"ג (1953), שעניינו מצבה המיוחד של העברית החדשה.

במאמרו בן־חיים קובע:

"לא זהו הדבר האופייני לעברית, ששינתה תוכן (כדבר הזה הוא נחלת כל לשון בעולם)...

אלא זה שלא מת בה שום דבר – הוא ייחודה...

משום כך קיימות בלשוננו... שכבות זו **על יד** זו, ולא זו **על גב** זו כבלשון מן הלשונות הממשיכות את קיומן ברציפות היסטורית".

פרופ' זאב בן־חיים

- מגדולי חוקרי העברית.
- מזכיר ועד הלשון.
- ממקימי האקדמיה ללשון העברית.
- נשיא האקדמיה בשנים תשל"ד–תשמ"א.
- מייסד מפעל המילון ההיסטורי ועורך המילון עד תשנ"א (1991).

בול העברית

במרכזו של הבול – שתיל רענן שהעלים שלו רושמים את המילה **עברית**.

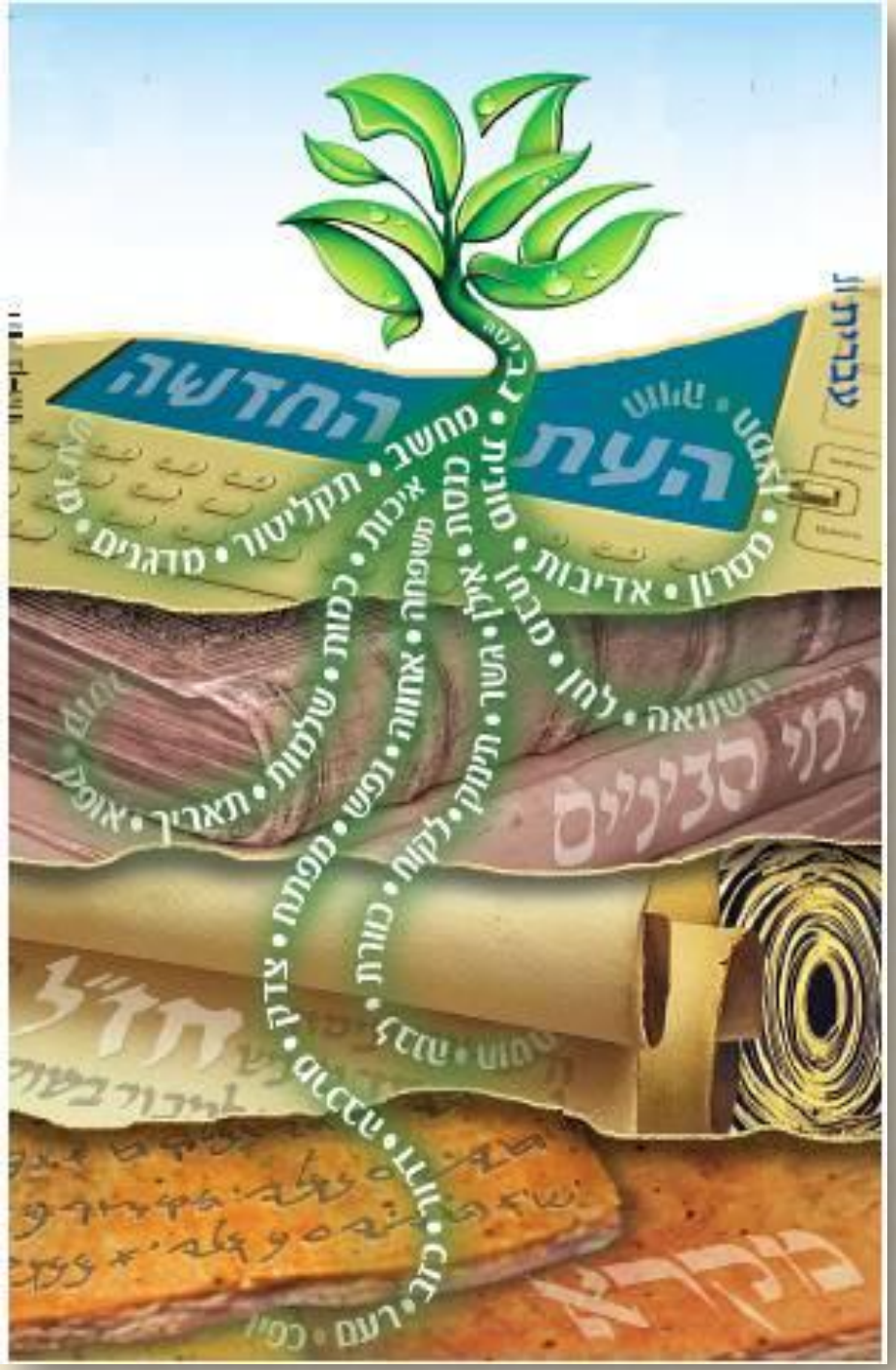

השתיל
מייצג את
העברית
המתחדשת
היונקת
מכל רובדי
הלשון
הקודמים.

תקופת המקרא

- את תקופת המקרא מייצג שבר חרס שהתגלה במצד חשביהו, מדרום לקיבוץ פלמחים, ובו מכתב הקוצר.
הכתובת – בכתב העברי העתיק, כתב דעץ, מתוארכת למאה השביעית לפנה"ס – תקופת מלכותו של יאשיהו מלך יהודה.
במכתב – הקוצר העני מוחה על שנלקח ממנו בגדו.
- המילה מקרא נכתבה באות שמשתמשים בה סופרי סת"ם.

תקופת חז"ל

- את תקופת חז"ל מייצגים גווילים ועליהם קטע מן המשנה (חלה, ב:ז).
- הקטע לקוח מכתב יד קאופמן, כתב יד שלם ומנוקד של המשנה, מן המאה האחת-עשרה–השתים-עשרה לסה"נ. כתב היד משמר קווים מקוריים של לשון המשנה, שחיותה הייתה בארץ ישראל במאה הראשונה והשנייה לסה"נ.
- המילה חז"ל נכתבה באות האופיינית לכתב יד זה.

ימי הביניים

- את תקופת ימי הביניים מייצגים ספרים כרוכים.
- המילים **ימי הביניים** כתובות ב"כתב רש"י", הוא הכתב שבו נדפס לראשונה פירוש רש"י לתורה כדי להבדילו מן הטקסט של התורה. כתב זה נהג בקרב יהודי ספרד בתקופת ימי הביניים.

העת החדשה

- את התקופה מייצגת מקלדת מחשב.
- המילים **העת החדשה** נכתבו בגופן עכשווי.

השורשים

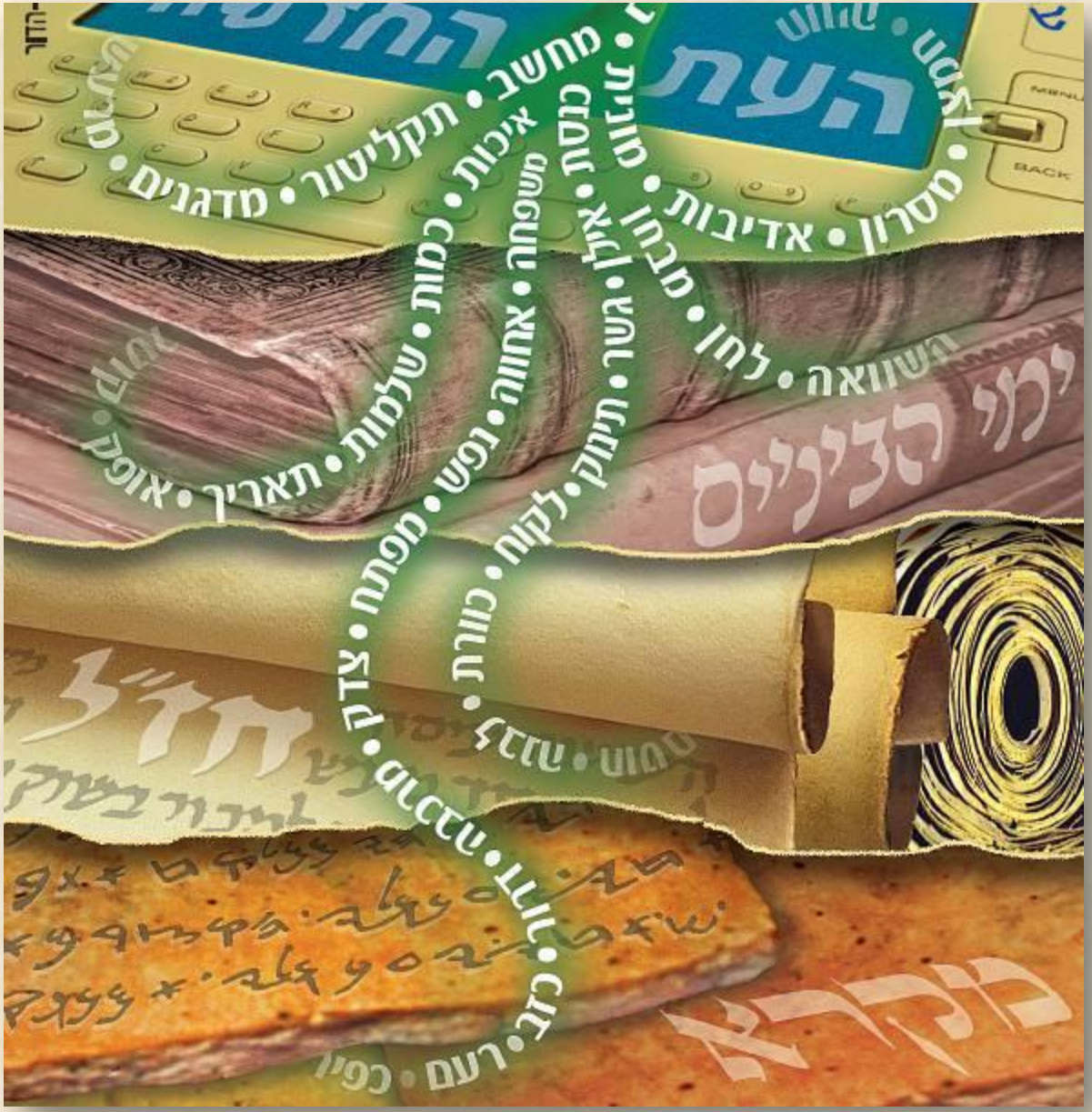

מחשב • תקליטור • מדגנים
מסרון • אדיבות
לחן • מבטן
תאריך • אופק
שלמות • כמות
אחווה • נפש • מפתח • צדק
תיוק • לקוח • כורת
רעם • כפיו

לשון המקרא

אלה המילים בשורש העולה מן הרובד המקראי:

- מן המילים הבסיסיות בלשוננו: מִשְׁפָּחָה.
- המילים המופשטות: אַחְוָה, צֶדֶק, דְּרוֹר, כָּזָב.
- המילה נֶפֶשׁ – משמעה היסודי 'צוואר' וכבר במקרא היא נושאת גם משמעויות מופשטות: 'יצור חי' ובייחוד 'אדם', ו'רוח החיים' שבו.
- מכשירים וכלים: מַפְתֵּחַ, מֶרְכָּבָה.
- תופעת הטבע רַעַם.
- בעל החיים כְּפִיר (כנראה אריה צעיר).

עוד מאוצר המילים של לשון המקרא

- מן המקרא נשאבות לעברית שלנו המילים הבסיסיות ביותר כמו אָדָם, אֲדָמָה, שָׁמַיִם, אֵשׁ, כּוֹכָב, רֹאשׁ, בֵּן, אֵם, בַּיִת, שֻׁלְחָן, כִּסֵּא, יוֹם, אֲנִי, אַתָּה, זֶה, מָתַי, לָמָּה, אֶת, עַל, אָמַר, חָשַׁב, הֵבִין.

- כלים שקיבלנו מן המקרא: פַּטִּישׁ, עֲגָלָה, אָנִיָּה, חֶרֶב, מַזְמֵרָה, מַחֲרֵשָׁה, מְחוּגָה, גַּרְזֶן, מַזְלֵג, סַל, סֵפֶל.

- תופעות טבע ששאבנו מן המקרא: בָּרָק, עָנָן, גֶּשֶׁם ומָטָר, קֶשֶׁת, בָּרָד, שֶׁלֶג, רַעַשׁ (רעידת אדמה).

- בעלי חיים מן המקרא: כֶּלֶב, סוּס, גְּדִי, נָמֵר, נְמָלָה, חָגָב, נֶשֶׁר.

- עוד מילים מופשטות שתרמה לנו לשון המקרא: אֱמֶת, אֱמוּנָה, יֹשֶׁר, חֶסֶד, אַשְׁמָה, נֶחָמָה, חֶמְדָּה, רָצוֹן.

לשון חז"ל

המילים בשורש היונק מלשון חז"ל, לשונם של חכמי המשנה והתוספתא, מדרשי ההלכה והאגדה, ולשונו של החלק העברי בתלמודים:

כְּנֶסֶת	לָקוֹחַ
אִילָן	כַּוֶּרֶת
גֶּשֶׁר	לְבָנָה
תִּינוֹק	חֹטֶם

על אוצר המילים של לשון חז"ל

לשון חז"ל מעשירה את לשוננו במילים מקבילות למילים מקראיות:

אִילָן (בלשון חז"ל) ‖ עֵץ (במקרא)

חֹטֶם (בלשון חז"ל) ‖ אַף (במקרא)

לָקוֹחַ (בלשון חז"ל) ‖ קוֹנֶה (במקרא)

תִּינוֹק (בלשון חז"ל) ‖ יֶלֶד, נַעַר (במקרא; בימינו: ילד רך שעדיין יונק)

ועוד זוגות של מקבילות:

לְבָנָה (המילה הרגילה בספרות חז"ל) ‖ יָרֵחַ (המילה הרגילה במקרא)

חַמָּה (המילה הרגילה בספרות חז"ל) ‖ שֶׁמֶשׁ (המילה הרגילה במקרא)

אבל יש הופעות יחידות של 'לבנה' ו'חמה' כבר במקרא, כגון "יָפָה כַלְּבָנָה בָּרָה כַּחַמָּה" (שיר השירים ו, י).

ויש הופעות יחידות של 'ירח' ו'שמש' בלשון חז"ל.

עוד על אוצר המילים של לשון חז"ל

- יש מילים המוכרות לנו לראשונה מספרות חז"ל. כך הן כַּוֶּרֶת וגֶשֶׁר הבאות במשנה.

- המילה כְּנֶסֶת (=התכנסות) באה בספרות חז"ל למשל בצירופים "כנסת הגדולה" ו"בית הכנסת".
השורש כנ"ס מצוי כבר במקרא, אבל רק בצורות פועל.
כנסת מתועדת בפעם הראשונה במגילות מדבר יהודה, בפשר נחום (המאה הראשונה לפנה"ס): "תובד עצתם ונפרדה כנסתם" – 'עצה' ו'כנסת' משמעם קהל, עדה.
כְּנֶסֶת יוחדה בימינו לבית הנבחרים של מדינת ישראל.

- אל רשימת המילים בבול אפשר להוסיף מילים מן הארמית, כגון עובדא (עובדה), משכנתא (משכנתה), ומילים שאולות מיוונית כגון דוגמא (דוגמה), טבלא (טבלה).

לשון ימי הביניים

בשורשים היונקים מספרות ימי הביניים נמצאות מילים שנוצרו בעברית המשוערבת – בעיקר זו של מתרגמי הטקסטים שנכתבו בערבית בידי יהודים בימי הביניים:

- אֵיכוּת, כַּמּוּת, שְׁלֵמוּת – מילים מופשטות שנוצרו על פי דגמים מקבילים בערבית.
- תַּאֲרִיךְ, אֹפֶק, קֹטֶר, לַחַן – מילים שאולות מן הערבית.

לשון ימי הביניים

- שם הפעולה הַשְׁוָאָה נוצר בלשון ימי הביניים אך מתבסס על פועל שכבר מצוי במקרא ובלשון חז"ל.
- המילה מִבְחָן מייצגת את לשון הפיוט של ימי הביניים. בלשון הפיוט 'מבחן' הוא שם מופשט מן הפועל בָּחַן. בעברית החדשה 'מבחן' הוא בדיקת הידע והיכולת של תלמיד.

העברית החדשה

עם התרחבות השימוש בעברית בספרות מאמצע המאה השמונה עשרה, וביתר שאת עם תחיית העברית בדיבור פה – נתחדשו ומתחדשות מילים רבות המספקות לדוברי העברית ולכותביה כלֵי ביטוי להבעת המושגים המודרניים:

חֲוָיָה
חַמְצָן
מִסְרוֹן
אֲדִיבוּת
מוֹנִית
נְבִיטָה

מַחְשֵׁב
תַּקְלִיטוֹר
מְדַגֵּנִים
מִרְעָשׁ

על התחדשותה של העברית החדשה

חידושי ראשונים

- חֲוָיָה – חידושו של א"ד גורדון, על דרך הֲוָיָה.
- חַמְצָן – חידושו של יחיאל מיכל פינס.
- אֲדִיבוּת – חידושו של אליעזר בן־יהודה על פי הערבית.
- מִרְעָשׁ – סנסציה, חידושו של איתמר בן אב"י.
- מוֹנִית – חידושו של שר התחבורה דוד רמז.

דרכי החידוש

- מַחְשֵׁב – בהשראת computer; compute = חישב;
במשקל מַפְעֵל לציון מכשיר, בדומה למַדְחֵס, מַטְעֵן, מַפְסֵק.

- מְסָרוֹן – SMS, 'מֶסֶר' (מילה מחודשת בהשראת message),
בתוספת סיומת וֹן להקטנה, בדומה למַגְבוֹן.

- תַּקְלִיטוֹר – הלחם של 'תקליט' ו'אור', בדומה לרַמְזוֹר, זַרְקוֹר, מִגְדַּלוֹר.

- מִדְגַּנִּים – cereals, מאכל מן המילה דָּגָן בדומה למַטְעַמִּים,
מַמְתַּקִּים, מַחְמַצִּים.

מתוך כל רובדי הלשון – המקרא, חז"ל, ימי הביניים והעת החדשה – ממשיכה כל העת הנביטה והצמיחה של העברית.

נביטה וכן הפועל נָבַט והשם נֶבֶט – הן מילים חדשות שנוצרו על פי הארמית, לשון אחות של העברית.

מעטפת יום ההופעה

העברית שלנו החדשה, חצייה סלע מוצק וחצייה חולות נודדים. הסלע אינו מונוליטי: יש בו שכבות של "סלעי בראשית" תנ"כיים, ויש אבנים רכות יותר, משנאיות, ויש לשון התפילה, ואחר כך באות התרכובות המאוחרות: לשון הפייטנים, לשון משוררי ספרד, לשון סיפורי יראים, מנדלאית, ביאליקאית, עגנונית. והלאה – החולות הנודדים: אקספרימנטים "קולוקוויאליים", זרמי תחביר מאת היידיש, הרוסית, הגרמנית, האנגלית, ושוב – כבימי הביניים – הערבית. יש ויש.

באור התכלת העזה, עמוס עוז

עמוס עוז:

העברית שלנו החדשה,
חצייה סלע מוצק וחצייה חולות נודדים.
הסלע אינו מונוליטי:
יש בו שכבות של "סלעי בראשית" תנ"כיים,
ויש אבנים רכות יותר, משנאיות,
ויש לשון התפילה,
ואחר כך באות התרכובות המאוחרות:
לשון הפייטנים, לשון משוררי ספרד,
לשון סיפורי יראים,
מנדלאית, ביאליקאית, עגנונית.
והלאה – החולות הנודדים:
אקספרימנטים "קולוקוויאליים",
זרמי תחביר מאת היידיש, הרוסית, הגרמנית, האנגלית,
ושוב – כבימי הביניים – הערבית.
יש ויש.

מתוך "באור התכלת העזה"

עיצב את הבול
דוד בן־הדור
בעצה אחת עם
האקדמיה ללשון
העברית.

© כל הזכויות למצגת שמורות לאקדמיה ללשון העברית.